

УДК 658.5

*Шестопалова О.В.,
старший викладач кафедри фінансів і кредиту,
Запорізький національний технічний університет*

ЕКОНОМІЧНО-КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ НА ПІДПРИЄМСТВІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Постановка проблеми. Низька ефективність, відсутність дієвих стимулів підприємницької активності, значні структурні диспропорції, інфляційні катаклізми, низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів на зовнішньому та внутрішньому ринках – далеко не повний перелік спадщини, залишеної нам адміністративно-командною системою. Якщо враховувати систематичну політичну нестабільність, нерегульованість законодавчої бази, кризу ринкових реформ, відсутність рівності прав, зобов'язань та відповідальності між підприємницькими структурами різних форм власності, наявність корупційних схем, що суттєво впливають на поведінку підприємців, то особливо актуальним стає питання про наявність передумов масового банкрутства вітчизняних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процес антикризового управління в компаніях проводиться постійно: починаючи зі створення компанії і протягом усіх наступних життєвих циклів підприємства.

Зарубіжні дослідження проблематики антикризового управління таких науковців, як Штангрет А. М. [7-8], Копилук О. І. [7], Холод З. Н. [5], Бланк І. О., Брюховецька М. Є., Довбня С. Б., Лігоненко Л. О., Ситник Л. С., Чернявський А. Д., Пушкар А. І. та ін. набули значних успіхів у розробці концепції антикризового управління, категорійного апарату, сутності, механізмів та технологій, методів і методик. Проте умови господарювання економік розвинутих країн і країн з перехідною економікою суттєво різняться, що обумовлює неадекватність багатьох постулатів антикризового управління іноземних авторів у вітчизняних умовах. Проте, не дивлячись на суттєвий вклад науковців, дотепер цілий ряд питань антикризового управління залишається невирішеним [1].

Постановка завдання. Мета статті – розглянути основні аспекти створення на рівні підприємства системи протидії виникненню кризових ситуацій і, як наслідок, банкрутства, тобто запровадження антикризового управління.

Антикризове управління підприємством у провідних компаніях країн із розвинутою ринковою економікою є невід'ємним елементом єдиної системи управління підприємством і представляє собою систему заходів, спрямованих не тільки на вихід підприємства з кризи, але і на запобігання входження в таку ситуацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття криза має багато трактувань і рівнів. Вираження «криза» походить від грецького слова «crisis», що означає «вирок, рішення по якому-небудь питанню, або в сумнівній ситуації». Також може означати «вихід, вирішення конфлікту».

Економічна криза підприємства – це незапланований і небажаний, обмежений за часом процес, що у стані істотно перешкодити або навіть зробити неможливим функціонування підприємства. Вид основних концептуальних цілей, що знаходяться під загрозою, підприємства і розмір цієї загрози визначає силу кризи.

Криза підприємства представляє собою переломний момент у послідовності процесів подій і дій. Типовим для кризової ситуації є два варіанти виходу з неї: або це ліквідація підприємства як екстремальна форма, або успішне подолання кризи.

Проміжки між початком і завершенням кризи бувають різної тривалості. З однієї сторони є тривалі, що поволі прискорюють кризові процеси, з іншої сторони існують швидко виникаючі кризові процеси, високої інтенсивності і з коротким терміном розвитку. Криза може виникнути зненацька під час гармонійного розвитку підприємства і носити характер нездоланної катастрофи або виникнути відповідно до припущень і розрахунків.

Причини кризи можуть бути зовнішніми і внутрішніми. Перші пов'язані з тенденціями і стратегією макроекономічного розвитку чи навіть розвитку світової економіки, конкуренцією, політичною ситуацією в країні. Другі – з ризикованою стратегією маркетингу, внутрішніми конфліктами, недоліками в організації виробництва, недосконалістю управління, інноваційною та інвестиційною політикою.

Наслідки кризи можуть привести до різних змін чи м'якого тривалого і послідовного виходу. І після кризової зміни в розвитку підприємства бувають довгостроковими і короткостроковими, якісними і кількісними, оборотними і необоротними. Причому вони можуть носити як позитивний, так і негативний характер як для самого підприємства, так і для навколишніх (соціум, екологію і т.д.). Тому керівництву необхідно вкрай відповідально підходити до прийняття рішень антикризового характеру [3].

Різні наслідки кризи визначаються не тільки її характером, але й антикризовим управлінням, що може чи пом'якшувати кризу, чи загострювати її. Можливості управління в цьому відношенні залежить

від мети, професіоналізму, мистецтва управління, характеру мотивації, розуміння причин і наслідків, відповідальності [7].

При кризовій ситуації треба аналізувати події розвитку:

1. Будь-яка, навіть спрогнозована, криза має елементи непередбачуваності та несподіванки появи.

2. Стабільно функціонуюче підприємство має чітко відлагоджені та збалансовані інформаційні комунікації. Виникнення кризи спричиняє багатократне збільшення обсягів та інтенсивності інформаційних потоків, що призводить до руйнування системи комунікацій.

3. Розвиток кризи привертає увагу зовнішнього середовища (партнерів, конкурентів, регулюючих органів, громадськості).

4. Низька якість менеджменту стає, як правило, причиною кризи, що призводить до втрати контролю над ситуацією.

5. Залучення зовнішніх експертів і посилення контролю з боку регулюючих органів.

6. Обмеження оперативного простору для діяльності, породжене тотальним контролем над підприємством.

7. Паніка характеризує стан, коли менеджери не усвідомлюють потреби робити негайні управлінські заходи.

8. Загострення ситуації призводить до розробки та впровадження антикризової програми або до ліквідації підприємства.

Варто враховувати і той факт, що кожна криза по-своєму унікальна. Тому необхідно виділити характерні особливості конкретної кризи, розуміти причини, які спричинили її виникнення, а також розробляти антикризові програми, відповідно до типу кризи, з якою зіткнулося підприємство [4].

Фінансову кризу на підприємстві характеризують трьома параметрами: джерелами (факторами) виникнення; видом кризи; стадією її розвитку (фазою). Ідентифікація цих ознак дає змогу правильно діагностувати фінансову неспроможність підприємства та вибрати найефективніші антикризові заходи.

На виникнення кризи впливають об'єктивні та суб'єктивні чинники. При цьому різноманітність чинників виникнення криз можна розділити на дві групи: зовнішні щодо підприємства, на які воно не в змозі впливати або його вплив обмежений; внутрішні, що виникають у результаті діяльності суб'єкта господарювання.

Кризові явища на підприємствах можна класифікувати, як :

- локальна криза;
- стратегічна криза;
- криза, як банкрутство [6].

Усі види криз взаємопов'язані між собою. Наслідком фінансової кризи можуть бути такі зміни:

- фінансові – це зміни, пов'язані з рухом і структурою капіталу підприємства;
- адміністративні – зміни, пов'язані з структурою менеджменту підприємства;
- маркетингові – це зміни, пов'язані з реорганізацією інфраструктури ринку;
- виробничо-технологічні – зміни, пов'язані з організацією виробничого процесу.

Оскільки банкрутство, як наслідок кризи, виникає в результаті дій сукупності негативних внутрішніх і зовнішніх факторів, то наслідки дії багатьох з них можна передбачити і попередити, тобто своєчасно здійснити відповідні заходи з їх ліквідації і нейтралізації, а значить, необхідно створити систему антикризового управління [2].

На думку Штангрета А. М, доцільно виділити такі фази кризи [8]:

– перша – зниження обсягів виробництва та прибутку, погіршення фінансового стану підприємства;

– друга – збитковість виробництва, зростання кредиторської і дебіторської заборгованості, значне погіршення фінансового стану;

– третя – неплатоспроможність. Підприємство має недостатньо коштів для виконання зобов'язань перед кредиторами, фінансування радикальних заходів для зміни становища, існує реальна загроза спаду виробництва та банкрутства.

В умовах масової стагнації вітчизняних підприємств з урахуванням особливостей їх розвитку можна виділити такі види антикризового управління, як:

- попереджувальне;
- кризове;
- післякризове.

Модель антикризового управління запропоновано на рис. 1. [5].



Рис. 1. Модель антикризового управління

Таким чином, представлена концептуальна модель дозволить керівництву підприємства оцінити ступінь розвитку кризових явищ, виявити джерела кризи, зробити припущення про тенденцію розвитку кризових явищ у майбутньому і, виходячи з отриманих результатів, розробити комплекс тактичних заходів щодо локалізації чи попередженню розвитку негативних тенденцій у діяльності підприємства.

Висновки з проведеного дослідження. Практика доводить потребу запровадження на чисельних вітчизняних підприємствах системи антикризового управління. Ігнорування потреби в антикризових заходах (управлінні, прогнозуванні, проектуванні) може призвести до неконтрольованого розвитку фінансової кризи, банкрутства та ліквідації суб'єкта господарювання. Дослідження функціональних та інституційних аспектів антикризових заходів дає підставу зробити висновок про значні програми менеджерів у знанні по суті проблеми. В першу чергу сюди слід віднести питання: розробка якісних методик оцінити ймовірності банкрутства; планування системи антикризового планування (прогнозування); запровадження на підприємствах дієвого фінансового контролінгу; поліпшення законодавчого забезпечення антикризових заходів; покращення участі кредиторів та інших капіталодавців у фінансовому оздоровленні підприємств-боржників.

Дослідження дає підставу стверджувати, що надзвичайно важливим етапом забезпечення економічної безпеки підприємств є вивчення факторів, що впливають на неї. До числа такого роду ознак слід віднести: використання в практичній діяльності підприємства нових технологій, новаторських ідей та новітніх форм організації праці; свобода у прийнятті рішень; повна економічна відповідальність за результати діяльності; можливість отримання необмеженого особистого доходу; наявність у власника бізнесу відповідних владних повноважень щодо працівників; ризик підприємницької діяльності та ін. Це значить, що економічну безпеку підприємства, слід розглядати як міру гармонізації в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами складових оточуючого середовища – держави, ринку, конкурентів, споживачів, постачальників, інвесторів та ін., тобто на рівні пріоритету антикризового управління.

Бібліографічний список

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф ; [пер. с англ]. - СПб. : Питер, 2002. – 416 с.

2. Манаренко І. О. Алгоритм антикризового управління підприємством / І. О. Манаренко // Актуальні проблеми економіки. – 2005. - № 3. – С. 104-109.
3. Про відновлення платоспроможності боржника або визначення його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 31. – Ст. 440.
4. Селіверстєве Л. С. Фінансовий аналіз : [навч.-метод. посіб.] / Л. С. Селіверстєве, О. В. Скрипник ; [за заг. ред. С. М. Бедрученке]. – К. : Видавництво «Центр учбової літератури», 2012. - 374 с.
5. Холод З. Н. Антикризове управління – система завчасної діагностики і захисту від кризових ситуацій / З. Н. Холод, А. М. Штангрет // Наукові записки. – Л. : Українська академія друкарства, 2002. - Вип. 5. – С. 124-127.
6. Череп А. В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання : [підручник] / А. В. Череп. – К. : Кондор, 2006. – 380 с.
7. Штангрет А. М. Антикризове управління підприємством : [навчальний посібник] / А. М. Штангрет, О. І. Копилук. – К. : Знання, 2007. - 335 с.
8. Штангрет А. М. Антикризове управління як засіб попередження банкрутства / А. М. Штангрет // Регіональна економіка. – 2001. - № 2. - С. 55-56.

Анотація

У статті розглядається кризові ситуації на підприємстві, аналізується їх поява. Надаються пропозиції антикризового управління в умовах глобальної економічної кризи. Запропонована методика оцінювання ймовірності банкрутства, а також поліпшення законодавчого забезпечення..

Ключові слова: економічна криза, кризова ситуація, фінансова криза, підприємство, антикризове управління.

Аннотация

В статье рассматриваются кризисные ситуации на предприятии, анализируются их появление. Предоставляются предложения антикризисного управления в условиях глобального экономического кризиса. Предложена методика оценивания возможности банкротства, а также усовершенствование законодательного обеспечения.

Ключевые слова: Экономический кризис, кризисная ситуация, финансовый кризис, предприятие, антикризисное управления.

Annotation

The article considers the main situations of the crisis at the plant, analyzes their appearance of. Provides suggestions of anticrisis management in a global economic crisis. Propose methods of evaluation possibility of bankruptcy, and the improvement of legislative support.

Key words: economic crisis, crisis situation, financial crisis, company, anticrisis management.

УДК 339.923 (100)

**Шевченко Ю.О.,
аспірант кафедри міжнародної економіки
та економічної теорії,
Запорізький національний університет**

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У СФЕРІ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. Початок ХХІ століття характеризується інтенсифікацією процесів глобалізації та інтернаціоналізації, наслідком чого є подальший активний розвиток міжнародних економічних відносин. Головними суб'єктами сучасної світової економіки виступають транснаціональні корпорації (ТНК). Вони займають перші позиції в усіх галузях економіки за обсягом виробництва та реалізації товарів і послуг, вкладеними активами. Виступають в якості каталізатора глобалізації і одночасно є її результатом.

Сфера послуг, як і сфера матеріального виробництва, під впливом глобалізаційних процесів поступово трансформується та змінюється і так само підпадає під вплив транснаціональних корпорацій. У 80-ті роки ХХ століття під дією великомасштабної структурно-технологічної перебудови матеріального виробництва відбувалася швидка реструктуризація великих підприємств, корпорацій, зі складу яких було виокремлено непрофільні підрозділи. Вони перейшли на ведення самостійного бізнесу у сфері послуг. Поступово, в результаті процесу злиття та поглинання утворилися міжнародні